

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

VŨ THỊ MINH TRANG

**NGHỆ THUẬT TRUYỆN NGẮN NGUYỄN CÔNG HOAN
TRƯỚC CÁCH MẠNG THÁNG 8 NĂM 1945**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60 22 01 21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. Phan Trọng Thuởng

Thái Nguyên, năm 2015

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của tôi dưới sự hướng dẫn của PGS.TS. Phan Trọng Thương. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn này là trung thực và chưa từng công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Tác giả luận văn

Vũ Thị Minh Trang

LỜI CẢM ƠN

Bằng sự kính trọng và lòng biết ơn sâu sắc, tác giả luận văn xin chân thành cảm ơn PGS.TS. Phan Trọng Thường - người đã tận tình hướng dẫn, động viên và giúp đỡ tác giả trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Tác giả cũng xin gửi lời cảm ơn chân thành đến các thầy, cô giáo khoa Ngữ văn, khoa Sau đại học, cán bộ phòng Quản lý khoa học trường Đại học Sư phạm – Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tác giả trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu tại trường.

Tác giả xin chân thành cảm ơn Thư viện trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, Trung tâm học liệu và Thư viện Quốc gia Hà Nội đã giúp đỡ tác giả trong suốt thời gian thực hiện luận văn.

Tác giả xin chân thành cảm ơn những nhận xét, đánh giá, góp ý quý báu của Hội đồng khoa học đánh giá luận văn.

Cuối cùng tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới gia đình, bạn bè đã động viên, quan tâm, chia sẻ và tạo điều kiện giúp tác giả hoàn thành tốt luận văn này.

Thái Nguyên, tháng 7 năm 2015

Tác giả

Vũ Thị Minh Trang

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
Mở đầu	1
Chương 1: NGUYỄN CÔNG HOAN TRONG TIẾN TRÌNH VĂN HỌC VIỆT NAM HIỆN ĐẠI	13
1.1. Tiểu sử và quá trình sáng tác	13
1.2. Đóng góp của Nguyễn Công Hoan trên phương diện thể loại	20
1.3. Đóng góp của Nguyễn Công Hoan trên phương diện nội dung	25
Chương 2: NGUYỄN CÔNG HOAN - BẠC THẦY VỀ NGHỆ THUẬT VIẾT TRUYỆN NGẮN	32
2.1. Cốt truyện	32
2.1.1. Khái niệm "cốt truyện"	32
2.1.2. Các đặc điểm cốt truyện truyện ngắn Nguyễn Công Hoan	32
2.2. Nghệ thuật xây dựng nhân vật	44
2.2.1. Khái niệm "nhân vật"	44
2.2.2. Số lượng và thành phần	46
2.2.3. Nghệ thuật miêu tả ngoại hình nhân vật	47
2.2.4. Nghệ thuật miêu tả hành động nhân vật	53
2.3. Nghệ thuật trần thuật	60
2.3.1. Điểm nhìn trần thuật	60
2.3.2. Giọng điệu trần thuật	62
2.3.3. Ngôn ngữ trần thuật và nhịp điệu trần thuật	67
Chương 3: PHONG CÁCH NGHỆ THUẬT NGUYỄN CÔNG HOAN	71
3.1. Giới thuyết về phong cách	71
3.2. Nét độc đáo về phong cách Nguyễn Công Hoan	72
3.2.1. Tư tưởng nghệ thuật - quan niệm về hiện thực và con người	72

3.2.2. Ngôn ngữ.....	74
3.2.3. Lối kể chuyện, dẫn truyện.....	79
3.2.4. Sử dụng đậm đặc các thủ pháp nghệ thuật.....	83
3.3. Những yếu tố tạo nên phong cách Nguyễn Công Hoan.....	88
3.3.1. Tài năng của bản thân.....	88
3.3.2. Môi trường gia đình, xã hội.....	90
3.3.3. Thế giới quan của nhà văn.....	91
3.3.4. Ý thức kế thừa truyền thống.....	92
KẾT LUẬN.....	95
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	97

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Nguyễn Công Hoan là nhà văn thuộc lớp kỳ cựu. Ông sáng tác ngay từ buổi bình minh của nền văn xuôi "*Quốc ngữ*" - khi mà văn xuôi "*Quốc ngữ*" còn đang chập chững những bước đi đầu tiên. Ông cũng là cây bút tiêu biểu và xuất sắc của trào lưu văn học hiện thực phê phán Việt Nam trước Cách mạng Tháng 8 năm 1945 đồng thời là một trong những người đặt nền móng cho nền văn xuôi Việt Nam hiện đại. Sáng tác của ông đã góp phần quan trọng vào sự phát triển mạnh mẽ của văn xuôi dân tộc trong thời kì đang trên đường hiện đại hóa hết sức khẩn trương. Nhà văn Tô Hoài khi đánh giá về sự nghiệp văn chương, về vị trí của Nguyễn Công Hoan trong tiến trình lịch sử văn học dân tộc đã viết: *"Nếu ta nhâm từ cái hồi mà lời văn bỗng trầm khốc đứng khóc ngòai đến thời kì văn chương sạch sẽ kiểu Tự Lực thì lực lưỡng như một tay đô vật không có địch thủ, từ Kiếp hồng nhan đến nay, truyện ngắn, truyện dài Nguyễn Công Hoan từng từng tạo thành một cái thế Tam Đảo, Ba Vì hùng vĩ, vượt qua hai thời kì tiến vào Cách mạng tháng 8..."* (Người bạn đọc ấy). Các sáng tác của Nguyễn Công Hoan không chỉ chiếm được cảm tình, sự quan tâm, yêu mến của bạn đọc lúc bấy giờ mà còn cho đến tận ngày nay nó vẫn còn nguyên sự lôi cuốn đó.

Nguyễn Công Hoan là nhà văn có một nguồn cảm hứng dồi dào, một sự nghiệp sáng tác hết sức đồ sộ. Cả cuộc đời viết văn gần 60 năm, ông đã để lại cho nền văn học Việt Nam hơn 200 truyện ngắn, gần 30 truyện dài và nhiều bài nghiên cứu phê bình văn học nghệ thuật, cùng với những tập hồi ức, tự sự mang dấu ấn lịch sử của thời đại mà ông sống. Mặc dù sáng tác nhiều thể loại khác nhau nhưng thể loại thành công hơn cả, ghi dấu tên tuổi của ông trong nền văn học dân tộc lại là thể loại truyện ngắn. Nói đến Nguyễn Công Hoan người ta thường nhớ đến một bậc thầy về thể loại truyện ngắn.

1.2. Truyện ngắn Nguyễn Công Hoan mở ra trước mắt người đọc một thế giới nghệ thuật mới lạ. Với cách thể hiện tài tình của mình, ông đã vẽ lên một bức tranh hiện thực nhiều màu, nhiều vẻ của cái xã hội thực dân nửa phong kiến lố lăng, kịch cớm, đầy bất công, ngang trái. Ngòi bút của Nguyễn Công Hoan hướng tới mọi loại

người thuộc mọi tầng lớp khác nhau trong xã hội: từ bọn địa chủ, quan lại, bọn tư sản, nhà giàu đến những người thuộc tầng lớp nhà nho lỗi thời và những người dân lao động nghèo khổ.

Nguyễn Công Hoan được coi là "*cây bút bậc thầy*", "*một tài năng lớn*" về nghệ thuật viết truyện ngắn. Nhà nghiên cứu Xô Viết N.Niculin đã từng nói: "*chính trong loại truyện ngắn trào phúng đó, thiên tài xuất sắc của nhà văn mới được nảy nở hết sức mạnh mẽ*". Đọc truyện ngắn của Nguyễn Công Hoan ta thấy nhà văn đã xây dựng và khẳng định được một phong cách riêng của mình. Truyện ngắn của ông không giống với truyện ngắn của Thạch Lam chứa đầy chất thơ ngay trong chính cuộc sống hàng ngày, nhẹ và thấm; cũng không giống với truyện ngắn Nam Cao quá đối chân thực mà ta tưởng như đó chỉ là cuộc đời thực không hề hư cấu nhưng lại mang ý vị triết lí sâu xa... Truyện ngắn Nguyễn Công Hoan thuộc loại hồn nhiên, mặn mà, có cái hóm hỉnh thông minh của một trí thức tiểu tư sản. Tiếng cười trào phúng trong truyện ngắn Nguyễn Công Hoan không thuộc loại nhẹ nhàng, thâm trầm mà thường giòn giã, sáng khoái ném thẳng vào mặt kẻ thù. Cho đến nay, nghệ thuật truyện ngắn của Nguyễn Công Hoan vẫn luôn được các nhà nghiên cứu, phê bình, các độc giả thế hệ sau quan tâm tìm hiểu.

Trong sáng tác văn học, nghệ thuật là một yếu tố vô cùng quan trọng. Chính nghệ thuật cùng với nội dung đã làm lên tác phẩm văn học của nhà văn. Nghệ thuật là toàn bộ những yếu tố về mặt hình thức của tác phẩm như là cốt truyện, kết cấu, nhân vật, lời văn, các biện pháp nghệ thuật... Nghệ thuật chính là cái để nhà văn thể hiện, truyền tải nội dung tác phẩm. Nghệ thuật quyết định việc nội dung tác phẩm ấy - cái hiện thực mà nhà văn muốn thể hiện có gây được ấn tượng mạnh, sâu sắc trong lòng người đọc hay không và tác phẩm đó có sống mãi với thời gian được hay không. Đọc truyện của Nguyễn Công Hoan ta thấy nhà văn rất chú ý đến vấn đề: làm thế nào để xây dựng được một nghệ thuật độc đáo nhằm có thể truyền tải được những nội dung mà mình muốn thể hiện một cách có hiệu quả nhất. Có thể nói, chính nghệ thuật đã làm nên thành công về thể loại truyện ngắn của Nguyễn Công Hoan.

1.3. Trong khoa học giáo dục Việt Nam, Nguyễn Công Hoan là một trong số những tác giả tiêu biểu được đưa vào chương trình giảng dạy ở nhà trường, đặc biệt là

trong chương trình của bậc cao đẳng và đại học. Thực hiện đề tài này, chúng tôi mong muốn có thể đóng góp một cách đọc - hiểu mới tác phẩm của nhà văn Nguyễn Công Hoan nói riêng cũng như tác phẩm của các nhà văn khác nói chung. Điều này góp phần bổ sung và làm mới cách thức tiếp cận văn học cũng như công tác giảng dạy của chúng tôi trong nhà trường. Đó là khi tiếp cận một tác phẩm của một nhà văn, ta không chỉ tiếp cận từ phương diện nội dung mà còn cần thiết phải tiếp cận từ phương diện nghệ thuật của tác phẩm. Với hướng tiếp cận tác phẩm văn chương từ phương diện nghệ thuật sẽ giúp cho chúng ta hiểu sâu sắc hơn về tác phẩm, từ đó nhận ra phong cách, cá tính sáng tạo của nhà văn.

Đó là những lí do khiến chúng tôi quyết định chọn đề tài "*Nghệ thuật truyện ngắn Nguyễn Công Hoan trước Cách mạng Tháng 8 năm 1945*", nhằm tìm ra nét đặc trưng trong phương diện nghệ thuật, thể hiện sức sáng tạo và sự khác biệt của Nguyễn Công Hoan so với các nhà văn khác.

2. Lịch sử vấn đề

Ngay từ khi những truyện ngắn đầu tiên mới ra đời, nó đã gây được sự chú ý của dư luận. Đặc biệt là sau khi tập truyện *Kép Tư Bền* được xuất bản năm 1935 thì truyện ngắn của ông càng được giới nghiên cứu quan tâm, chú ý. Từ đó đến nay đã có rất nhiều công trình nghiên cứu, tìm hiểu, đánh giá về nội dung - nghệ thuật của truyện ngắn Nguyễn Công Hoan, trong đó những công trình nghiên cứu về nghệ thuật chiếm số lượng chủ yếu. Sau đây là một số nhận định, đánh giá mà chúng tôi thống kê được có liên quan đến nghệ thuật truyện ngắn Nguyễn Công Hoan trước Cách mạng. Các tài liệu, nhận định này được chia làm 2 giai đoạn:

2.1. Giai đoạn trước cách mạng tháng 8

Năm 1932, Trúc Hà trong bài "*Một ngọn bút mới*" đã khá tinh vi khi nhận ra giọng văn mới mẻ pha chút hài hước của Nguyễn Công Hoan: "*văn ông có cái hay, rõ ràng, sáng sủa, thiết thực, hơi văn nhanh và gọn, lời văn hàm một giọng trào phúng - lại thường hay đệm một vài câu hoặc một vài chữ có ý nghĩa khôi hài bông nhơn thú vị*" [20, tr.47].

Năm 1935, Trần Hạc Đình khi phê bình *Kép Tư Bền* in trên báo Bắc Hà tháng 8 đã viết: "*Cái biệt tài viết tiểu thuyết của Nguyễn Công Hoan chỉ có ở trong truyện*

ngắn. Nguyễn Công Hoan là nhà văn ưa tả, ưa vẽ cái xấu xa, hèn mạt, đê tiện của một hạng người xưa nay vẫn đeo cái mặt nạ giả dối. Ông không hề có tí mỉ, lôi thôi như phần nhiều các nhà văn tả chân. Vậy mà từ một lời nói, từ một cử chỉ của những nhân vật trong truyện đều như chép nguyên sự thực. Ông làm sống một cách sinh động những nhân vật" [15, tr.40].

Cũng trong năm này trước những ý kiến khen chê trái ngược nhau thì phái Nghệ thuật vị nhân sinh, tiêu biểu là Hải Triều đã đánh giá rất cao nội dung hiện thực và giá trị nghệ thuật trong truyện ngắn của Nguyễn Công Hoan. Hải Triều đã tỏ ra rất nhạy cảm trong việc cảm thụ nghệ thuật gây cười của nhà văn: *"với những câu văn rất thành thực, chắc chắn, hý hĩnh, ngộ nghĩnh, nhiều khi cụt cằn, thô bỉ nữa" và "Cái chủ trương nghệ thuật vị nhân sinh của tôi ngày nay đã được biểu hiện rõ bằng những bức tranh rất linh hoạt dưới ngòi bút tài tình của nhà văn Nguyễn Công Hoan" [58, tr.277].*

Phái Nghệ thuật vị nghệ thuật mà đại diện là Hoài Thanh cũng khen truyện ngắn Nguyễn Công Hoan. Đặc biệt là khi nói về nghệ thuật kể chuyện của Nguyễn Công Hoan ông viết: *"Tài nghệ của nhà văn là ở cách kể chuyện. Nguyễn Công Hoan đã khéo lấy những điều quan sát có ý vị lấp vào những cốt truyện không có gì. Đó là cái đặc sắc của ông" và "Tài quan sát của Nguyễn Công Hoan trước sau không thay đổi mấy nhưng nghệ thuật của ông thay đổi rất nhiều" [57, tr.265-268].* Cùng với Hoài Thanh thì Thiều Sơn trong *"Phê bình Kép Tư Bền của Nguyễn Công Hoan"* cũng đã đánh giá cao nghệ thuật viết truyện của Nguyễn Công Hoan: *"Cái đặc sắc của Nguyễn Công Hoan là ở chỗ ông biết quan sát những gì xung quanh mình, biết kiếm ra truyện tức cười, biết vẽ người bằng những nét ngộ nghĩnh, thân tình. Biết vấn đáp bằng những giọng hoạt kê lí thú và biết kết cấu bằng những tấn bi hài kịch" [54, tr.275].*

Năm 1936, Lê Tràng Kiều lại đưa ra ý kiến trái ngược khi đánh giá về truyện ngắn Nguyễn Công Hoan. Ông chê nội dung truyện Nguyễn Công Hoan cũng chẳng ra gì: *"Nguyễn công Hoan, theo chúng tôi chỉ là một anh Kép hát được vài câu bông ngon có duyên thế thôi".*

Năm 1939, Trương Chính trong *"Dưới mắt tôi"* bên cạnh việc cho rằng: *"Nguyễn Công Hoan chỉ là một anh pha trò, tàn nhẫn, tinh quái, thô lỗ"* thì đã đánh

giá rất cao một số ưu điểm của Nguyễn Công Hoan như: *"tài quan sát tinh vi", "cách dùng chữ ngộ nghĩnh", "cách kể chuyện tự nhiên"*.

Năm 1944, Vũ Ngọc Phan trong *"Nhà văn hiện đại"* đã có ý kiến sắc sảo khi chỉ ra những ưu, nhược điểm về nhân vật của Nguyễn Công Hoan: *"Ông tả đủ hạng người trong xã hội nhưng ít khi ông tả những ý nghĩ của họ, nhất là những điều u uẩn của họ thì không bao giờ ông đã động đến. Bao giờ ông cũng đặt họ vào những khuôn riêng, đó là khuôn lễ giáo hay phong tục mà họ đã ra trò với những bộ mặt phờng tuông của họ"*. Ông còn nhận xét hết sức sâu sắc và xác đáng về Nguyễn Công Hoan ở cả hai thể loại: *"Người ta nhận thấy Nguyễn Công Hoan sở trường về truyện ngắn hơn truyện dài. Trong các truyện dài có nhiều chỗ lúng túng rồi ông kết thúc giản dị quá, không xứng với một truyện to tát ông dựng. Trái lại ở truyện ngắn ông tỏ ra là một người kể chuyện có duyên. Phần nhiều truyện ngắn của ông linh động lại có nhiều cái bất ngờ, làm cho người đọc khoái trá vô cùng. Những truyện ngắn của ông tiêu biểu cho một thứ văn rất vui, thứ văn mà có lẽ từ ngày nước Việt Nam có tiểu thuyết viết theo lối mới, người ta chỉ thấy ở ngòi bút của ông thôi"* [53, tr.979].

Qua nhận xét đó có thể thấy, Vũ Ngọc Phan là một trong số ít những nhà nghiên cứu trước Cách mạng nhìn nhận một cách thấu đáo về nhân vật cũng như ngòi bút xây dựng truyện của Nguyễn Công Hoan.

Như vậy, ngay từ giai đoạn trước Cách mạng, truyện ngắn của Nguyễn Công Hoan đã được giới nghiên cứu, phê bình quan tâm và đã có nhiều ý kiến trái chiều nhau về giá trị của truyện ngắn Nguyễn Công Hoan nhưng chúng ta thấy khen vẫn nhiều hơn chê. Những người ở cả hai phái Nghệ thuật vị nhân sinh và Nghệ thuật vị nghệ thuật và ngay cả những nhà phê bình không nằm trong hai trường phái này như Hạc Đình, Thúc Thuận... cũng đều thừa nhận nghệ thuật viết truyện tài tình của Nguyễn Công Hoan.

2.2. Giai đoạn sau Cách mạng Tháng 8

Sau Cách mạng Tháng 8, công tác nghiên cứu, phê bình có một bước phát triển mới. Sự nghiệp văn học của Nguyễn Công Hoan đã được đánh giá cao hơn, xác đáng hơn. Các công trình nghiên cứu, các giáo trình đại học, các bài báo, tạp chí và gần đây là những luận văn thạc sĩ, tiến sĩ... đã đi sâu nghiên cứu, tìm hiểu về nhiều khía